

ÚJ MÓDSZER A MAGYARORSZÁGI SZŐLŐ-BOR TERMÉKPÁLYÁK DIGITÁLIS LEKÉPEZÉSI LEHETŐSÉGÉRE

A NEW METHOD FOR THE DIGITAL MAPPING POSSIBILITY OF HUNGARIAN GRAPE WINE PRODUCT LINES

Járdány Krisztián¹, Duray Balázs²

¹PhD-hallgató, ²egyetemi docens

¹Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola

²Szent István Egyetem, Agrár- és Gazdaságtudományi Kar

E-mail: ¹szulinap1987@gmail.com, ²duraybalazs@gmail.com

Összefoglalás

A Digitális Agrár Stratégia ösztönzi olyan szakmai kiszolgáló rendszerek fejlesztését, melyek célja elemezni a termelési, az üzemi és a termékpálya integrációs szint működéséhez szükséges regionális, nemzeti, és nemzetközi adatok körét, információit, és olyan háttérrendszer felállítását, mely a piaci adatok és információk széles körben való hozzáférhetőségével biztosítja a piaci előnyök eléréséhez szükséges döntéshozatal támogatást. Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy ez a törekvés a hatályos jogszabályi környezetben, az ágazati adatbázisok integrálásával egy erre épülő új módszer alkalmazásával a magyarországi szőlő-bor termékpálya esetén megvalósítható-e.

Abstract

DAS encourages the development of professional service systems capable of analyzing regional, national, and international data, information, and setting up a back-end system for the integration of production, plant, and product chain systems, providing broad access to market data and information decision support needed to achieve market benefits. The present study analyzes whether this endeavor can be achieved in the case of the Hungarian grape-wine product line by integrating the databases assigned to the sector by the current legal environment and applying a new method based on this.

Kulcsszavak: szőlőtermesztés, borágazat, regionális gazdaságfejlesztés, digitális innováció, digitális adatbázis

JEL besorolás: C12, D85

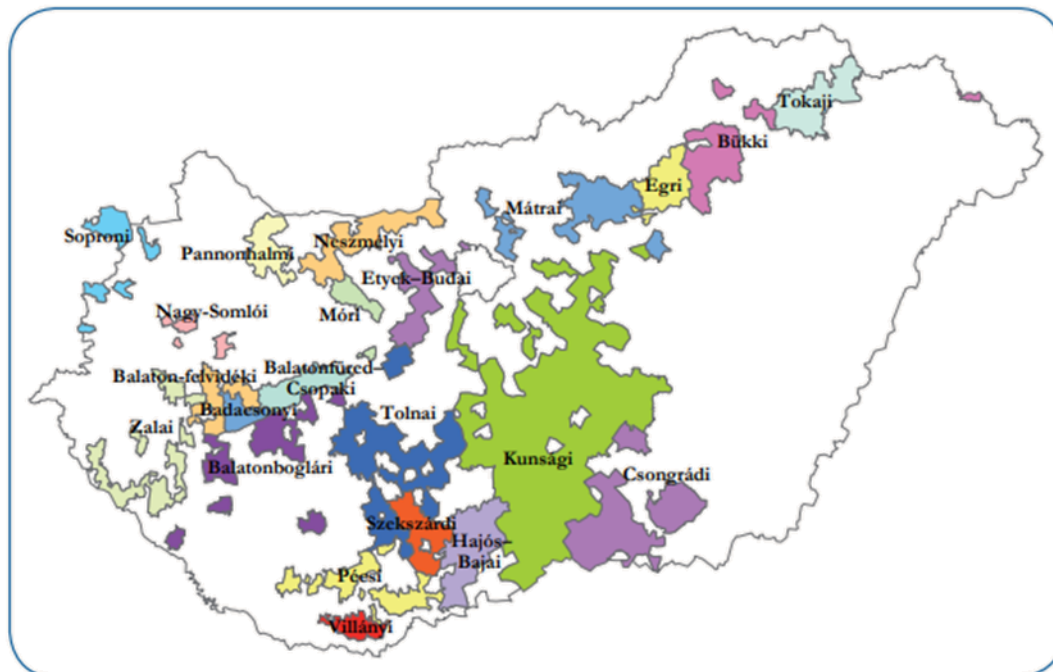
LCC: HB71-74

Bevezetés

A szőlőtermesztés és a borágazat a vidékgazdaság egyik megkülönböztetett ága, amely már hosszú ideje fontos szerepet játszik a Közép-európai emberek társadalmi, gazdasági és kulturális életében úgy a rurális térségekben, mint a városokban egyaránt. Hazánkban jelenleg 22 borvidéken, és az azok által alkotott 6 borrhíóban folyik minőségi bortételeket produkáló szőlészeti-borászati tevékenység, összességében mintegy 61727 hektáron, termőterületenként más-más endogén erőforrások hasznosítása mellett. (1. ábra)

A magyarországi szőlőtermesztés és a hozzá szorosan illeszkedő, jelen kutatás tekintetében szekunder gazdasági ágként értelmezhető borágazat, valamint az ezekre részben vagy egészében épülő, illetve ezeket kiszolgáló terciér (pl.: bor és borászati segédanyag és kellék kereskedelem), kvartener (pl.: turizmus, vendéglátás, gasztronómia), továbbá kvintener (pl.:

kutatás, oktatás, kultúra) gazdasági szektorok azon túl, hogy (makro)gazdasági mutatóikat tekintve jelentős nemzetgazdasági, illetve társadalmi tényezők, statisztikai adatok szerint hosszú ideje a hazai vidékgazdaság meghatározó foglalkoztatói. (2. ábra)

1. ábra: Magyarország borvidékei

Forrás: KSH

2. ábra: A szőlészeti-borászati szektorhoz kapcsolódó nemzetgazdasági entitások

Forrás: saját szerkesztés

A szőlő-bor ágazatban, és az azt körülölelő rendszerekben rejlő helyi-, illetve regionális gazdaságfejlesztési, még kiaknázatlan potenciálok meghatározóak lehetnek az e tevékenységekkel érintett téregységek gazdaságszerkezet-alakítási folyamataiban és stratégiájában.

Ennek megvalósítása azonban már minden térségben egyedi, az endogén sajátosságokra épülő, alulról szerveződő, többszektörű integrált gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozását igényli

(Lengyel – Fenyővári, 2010). Horváth (2001) kiemeli, hogy „Egy régió teljesítőképesége ugyanis megkülönböztetett módon függ az adott térségben jelenlévő nemzetgazdasági ágazatok szerkezetének összetételétől”. Az ágazati szerkezet jelenlétét és a helyi gazdaságban képviselt arányát – a gazdaságpolitikai irányvonalakon túlmenően – olyan további tényezők befolyásolják, mint az adott régió endogén adottságai és erőforrásai. „Egy-egy regionális erőter szereplőinek a lokális gazdaságba való beágyazottságának és együttműködésének a mértéke, alapvetően befolyásolja az ágazati kapcsolatok preferált területeinek a főbb irányvonalait” (Lőrincz, 2016).

Az adott téregységek gazdasága megerősítéséhez rendelt innovatív fejlesztési folyamatok mélyen korrelálnak az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának irányelveivel, különös tekintettel a gazdák, továbbá a szőlő-bor ágazathoz különböző szálakon és mélységben kapcsolódó rurális társadalom életszínvonalának megtartásához és emeléséhez, ezzel a vidék megtartó erejének erősítéséhez. A hazai szakpolitika ezt felismerve a témát külön kiemelve kezeli a Nemzeti Vidékstratégia 2012–2020 című, illetve a Digitális Agrár Stratégia (DAS) elnevezésű dokumentumokban.

A vidéki társadalom gazdasági és társadalmi életminőség-javításával kapcsolatosan megfogalmazott célok egyrészt a hagyományosan alkalmazott regionális-, vidék-, illetve helyi gazdaságfejlesztési eszközök kombinált alkalmazásával érhetők el, azonban ezek mellett fontos kiemelni a szőlészeti-borászati szakterületet, illetve a hozzájuk szorosan kapcsolódó nemzetgazdasági ágakban működő vállalkozásokat is érintő gazdasági és agrárszakmai kihívásokra és kérdésekre hatékony és pontos választ adó újszerű digitális lehetőségeket.

Napjainkban kifejezett versenyelőnyt élveznek azok a nemzetgazdaságban, és azon belül az agrárszektorban tevékenykedő vállalkozások, akik hatékonyan és eredményesen képesek használni az innovatív digitalizációs lehetőségekben rejlő potenciálokat. Az erőforrás alapú mezőgazdaságról az információ alapú mezőgazdaságra való áttérés számos olyan lehetőséget rejt magában, amely választ adhat a termelők, kereskedők, kutatók, szakpolitikások, illetve az ágazathoz fűződő szektorok képviselőinek a kérdéseire, és akár nemzetgazdasági szinten is kielégíthetik a vertikum szereplőinek egyes információs igényét (Szabóné Berta, 2019).

A mezőgazdaságban és élelmiszeriparban alkalmazandó digitális innovációk és létrehozandó digitális adatbázisok és az ezekre az újonnan szerzett információkra épülő döntéshozatal-támogató informatikai rendszerek a Digitális Agrárstratégia várakozásai szerint egyik stabil pillérét adhatják a magyar agrárium, ezen belül a szőlő-bor vertikum hatékonyságának, valamint profitabilitásának növelésének, így segítve elő a vidékfejlesztésben, és térségi gazdaságszerkezet-fejlesztésben foglalt célokat.

A DAS által szorgalmazott létrehozandó digitális információs rendszerek adatokból épülnek fel, melyek legfőbb tulajdonságai Cser-Német (2007) szerint: érzékelhetőség, értelmezhetőség, személytelenség, objektivitás, függetlenség a feldolgozótól, és rögzített tényyszerűség. Krajcsák (2012) az adatot szimbólumsorozatként definiálja, ami a későbbi felhasználás céljából a meglévő állapotok jellemzőit rögzíti akként, hogy azok továbbításra és megőrzésre alkalmas formában legyenek. Az adat csak akkor válik értelmezhető és értelmes ismeretté, ha megfelelő környezetbe kerül. „A feldolgozott adat információt, a feldolgozott információ pedig ismeretet, tudást biztosít” (Szabóné Berta, 2019).

Chikán (2017) szerint az információ „bizonytalanságot csökkentő új ismeret, a vállalatok működését integráló folyamatok egyik összetevője”, míg Krajcsák (2012) értelmezésében

„olyan adat, közlés, hír, amely a címzett által értelmezhető, célja a bizonytalanság csökkentése, az alternatívák közötti döntés elősegítése”.

A megszerzett információkat az ezek gyűjtéséhez rendelt cél hatékony elérése érdekében felhasználásuk előtt rendszerezni szükséges olyan formán, hogy az egy meghatározott logika mentén együtműködő elemek halmazaként értelmezhetőséget nyerjen.

Raffai (2003) megfogalmazásában az információrendszer „célja és feladata a valóság objektumainak, azok állapotának, viselkedésének és folyamatainak a jellemzése, elemeinek (adatok, információk) megbízható, pontos tárolása, ellenőrzése, rendszerezése, átalakítása, továbbítása, a szervezet célja szerinti feldolgozása, új információk generálása és igény szerinti megjelenítése”.

A magyar szőlő-borágazatban a rendszerváltoztatás óta végbement strukturális átalakulás, a rendelkezésre álló hosszú idősoros statisztikai adatokból megfigyelhető piaci tendenciák, a borfogyasztási szokások folyamatos változása, a termékek speciális tulajdonságuk alapján történő differenciálása, a támogatási rendszer sajátosságai, illetve a nemzetközi borpiac globális változásai mind inkább megkövetelik a szőlészeti-borászati vertikumban alkalmazott irányítási struktúrák hatékonyságának felülvizsgálatát (Sidlovits, 2008), és újszerű digitális információs rendszerek kidolgozásán keresztül az ágazat versenyképességének növelését.

Kapronczai (2007) a gazdálkodást, a versenyképesség növelését és a gazdálkodásszervezés hatékonyságát vizsgálva megállapította, hogy vállalati szinten e tekintetben a sikerességhez feltétlenül szükséges információk típusai a következők:

- jogi feltételrendszer
- adózási feltételrendszer
- adott termékek értékesítési keretrendszere, kereslet, árak
- működéshez szükséges anyagok és berendezések beszerzési feltételei, lehetőségei
- természeti és gazdasági környezetre vonatkozó speciális információk
- fejlesztési források
- **a gazdasági tevékenységgel kapcsolatos állami- és egyéb szakmai szervezetektől származó információk**
- **ágazatban tevékenykedő szereplők adatbázisai**

Ugyancsak Kapronczai (2007) az agrárinformációs rendszerek elemzése során úgy definiálja azokat, miszerint ezek a mezőgazdasági vállalkozásoktól kiindulva a régiókon keresztül a kormányzati szintig, illetve a szupranacionális irányító szervekig bezárólag egymásra épülő, lehetőleg egységes és együtműködő, minden irányban egymással kommunikálni képes alrendszerek, melyek adatbázisai kiépítésének alapvető céljai:

- vállalkozások támogatása
- agrárkormányzat igényeinek a kielégítése
- EU igényeknek való megfelelés.

A hazai szőlő- és bortermezőknek ugyanazokkal a problémákkal és kihívásokkal kell szembe nézniük, mint az Európai Unió társainak, elsősorban a folyamatosan visszatérő eladási nehézségekkel, az egyre fokozódó piaci versennyel, és a strukturális bortülnemelési válsággal. A szőlő-bor termékpálya-hálózatok hatékonyabb szervezésének alapjai a mezőgazdasági termékek differenciálódása, a minőségi termékek előtérbe kerülése, illetve az ezekhez kapcsolódó beruházási igény és magasabb hozzáadott érték megtérülésének kockázata, továbbá

a termékpályákat érintő tranzakciókhoz kapcsolódó koordinációs költségek minimalizálása (Sidlovits, 2008).

Szamosköziné Kispál (2018) kimutatta, hogy a hazai borszőlő ágazatban az évjáráthatások, illetve a külső gazdasági körülmények változásának hatására a borszőlő felvásárlási ára évről-évre hektikusan változik csökkenő tendencia mellett, és hogy még a jobb évek szőlőárai is csak olyan minimális profitot eredményeznek átlagosan a szőlőtermelők számára, mely veszélyezteti a hosszú távú fennmaradást és az ültetvény méret megtartását. Ezzel szemben a NAIK adataiból kiolvasható (Agrárpiaci Jelentések - Zöldség, Gyümölcs és Bor XXIII. évfolyam, 9. szám, 2019 NAIK Agrárgazdasági Kutatóintézet), hogy a minőségi borok piaca és ára folyamatosan növekvő tendenciát mutat, stabilabb eredményességi mutatók mellett. Ez az ágazat szereplői számára mindenképpen arra ösztönöz, hogy magasabb hozzáadott értékű, megfelelő minőség-ár arányú, nagy mennyiségben is eladható borokkal jelenjenek meg a nagy mennyiségeket igénylő piaci csatornákat megcélozva. Azonban a kisebb bortermelőknek is érdemes lehet erősen specializált, és magas hozzáadott értékű termékeikkel piacra lépniük, hiszen egyrészt bizonyos piacok (elsősorban a gasztronómiai szegmens) ezeket kifejezetten igénylik, másrészt Outreville (2011) tanulmányában rávilágít, hogy azok a vállalkozások, akik kevesebb termékkel rendelkeznek, magasabb árszegmensben helyezkednek el. A magas ár egy kis cég minőségi stratégiája is lehet, mely a piaci résen alapul.

Coelho-Rastoin (2005) a szőlő-bor vertikumba való befektetéseket vizsgálva arra jutottak, hogy a disztribúciós csatornákhöz való hozzáférés a borászatok sikerének egyik záloga. A disztribúció szétsugárzó, elosztó irányt fejezi ki. Értékesítési (piaci) csatornán a termékút és árupálya egybefonódott kapcsolatrendszerét értjük, termelőt a fogyasztóval összekötő állomásokat foglalja magába. Mondják disztribúciós, sőt kereskedelmi csatornának is (Tomcsányi, 1988).

A magyar borok hazai értékesítési csatornáinak feltérképezéséről és elemzéséről úgy nemzeti, mint borvidéki szinten a közelmúltban számos tanulmány készült (a teljesség igénye nélkül: Konkoly-Papp (2011), Györe (2011), Pallás (2017), Szamosköziné Kispál (2018)), melyek elsősorban közgazdasági, kereskedelmi és marketing alapokon kutatták a témát, és tudományos megalapozottsággal felvázoltak számos értékesítési-csatornát és azok rendszereit.

Jelen dolgozat a hazai szőlő-bor termékpályához kapcsolódó jogszabályi környezetből, és az azokból fakadó adatszolgáltatási kötelezettségek vizsgálatából indult ki. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy léteznek-e olyan informatikai alrendszer-szintek a vertikumban, amelyek már rendelkezésre álló adatbázisok integrációjával, és egy erre épülő merőben új módszerrel levezethetővé teszi a hazai szőlő és borágazat termékpályáit.

Anyag és módszer

A kutatás három részegységből épült fel. Az első részegységben a szakirodalom szintézisének, és a vizsgált ágazatra vonatkozó jogforrások kombinált elemzésének segítségével tettünk kísérletet a kutatás céljaiban megfogalmazott keretek között az érintett termékpályákban rejlő digitalizációs lehetőségek, és a nyert eredmények gyakorlati alkalmazási lehetőségeinek a felvázolására

A vizsgálatok során egy új, a kutatási célok elérését lehetővé tevő, a kutatás során feltett kérdésekhez adekvát módszertan kidolgozására teszünk kísérletet.

Az első részegység kidolgozásakor elsősorban arra a tényre fókuszáltunk, miszerint a szőlőborok egyszerre mezőgazdasági-, élelmiszeripari-, illetve jövedéki termékek, így azok elkészítésére, tárolására, forgalmazására (kereskedelmére) több, speciális szakágazati jogszabály, valamint adatszolgáltatási kötelezettség egyszerre vonatkozik. A vizsgálatok során tanulmányoztuk az EU-s és hazai ágazati szabályozás jogforrásait, melyek közül kiemelten vettük górcső alá a következőket:

- a borkészítési hazai szabályainak normarendszerét,
- a borok származására és eredetvédelmére vonatkozó joganyagot,
- a borok forgalomba hozataláról szóló joganyagot,
- a szőlészeti és borászati adatszolgáltatásra és nyilvántartások vezetéséhez kapcsolódó ágazati szabályozást (a termelők adatszolgáltatási kötelezettségei, picekönyv, kísérőokmányok stb.),
- a hegyközségek működését érintő normákat,
- a borászati termékek jövedéki szabályozásról szóló ágazati normatívákat
- a jövedéki engedélyesek adatszolgáltatási kötelezettségeinek jogszabályi előírásait,
- a szőlő- és borágazat szakigazgatási szerveire vonatkozó jogszabályi előírásokat.

Ezen szabályozók által felállított adatszolgáltatási követelményrendszereken belül kerestük a hazai szőlőbor termékpálya digitalizációs leképezéshez feltárható kapcsolódási pontokat, továbbá azokat a fellelhető releváns adatokat, melyek integrált gyakorlati hasznosítása elősegítheti a magyarországi szőlő-bor termékpályák újfajta digitális leképezésének lehetőségét. Az új módszertan operacionalizációjánál és ismertetésénél elengedhetetlenül szükségesnek tartottuk az eredmények lehető legrészletesebb és tényszerű bemutatását. Emellett az új módszer jövőbeni hasznosíthatóságának érdekében a vonatkozó folyamatok/adatbázisok legprecízebb leírására törekedtünk.

A kutatás második részében egy konkrét termék esetében modelleztük az eredmények hasznosíthatóságát egy borászati termék vonatkozásában egy kereskedelmi csatornahálózat végpontjainak területi megoszlása aspektusból, bizonyítandó a gyakorlati alkalmazás lehetőségét.

Harmadrészt az új vizsgálati módszer alappilléreiként felfogható jogforrások elemző feltárása és bemutatása mellett primerkutatás keretében félig strukturált mélyinterjúkat folytattunk a kutatási téma kapcsán az ágazat több, releváns szakmai képviselőjével, így a Hegyközségek Nemzeti Tanácsának két elnökségi tagjával, eredetvédelmi kérdésekben a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara szakértőjével, valamint stakeholder oldalról az etyeki Nyakas Pince Zrt , és a villányi Gere Tamás Pincészet Kft tulajdonosaival, kereskedelmi vezetőivel, valamint jövedéki szakértőivel, továbbá a Borvár Borkereskedelmi Kft jövedéki engedélyes borkereskedő jövedéki szakterülettel foglalkozó munkatársával.

Eredmények

Az ágazati szereplőkkel folytatott mélyinterjúk elemzése rávilágított, hogy úgy stakeholder oldalról, mint az állami szakmai szervezetek aspektusából élő igény mutatkozna a magyar bortermékek hazai értékesítési csatornahálózatának egységes és valós idejű digitális feltérképezésére. Ezen igény mögötti motivációk számos közös keresztszemet mentén fogalmazódnak meg, melyek közül a legfontosabbak:

- az ágazat támogatási rendszeréhez rendelt eszközök hatékonyabb allokációja

- a szőlészethez és borászathoz rendelt kapcsolódó és támogató gazdasági ágak forrásigényének mérséklésének lehetőségei, és hatékonyabb szervezése
- a borvidéki és borrhíós szinteken a fejlesztési tervek precízebb kidolgozása, végrehajtása, és az eredmények sokkal pontosabb mérése
- az értékesítési csatornák térben hatékonyabb, és gazdaságosabb kiépítése
- a vertikum gazdaságszerkezet-átalakítási hatékonyságának növelése
- agrotechnikai döntéshozatal-támogatás (telepítések, fajták, kivágások stb.)
- élelmiszeripari döntéshozatal-támogatás (bor jellege, és objektív tulajdonságai)
- az alkalmazott eredetvédelem hatékonyságának növelése

Fajsúlyosan értékelték továbbá az eredetvédelem hatékonyabb működtetési lehetőségén keresztül az endogén erőforrásokban rejlő potenciálok jelenleginél hatékonyabb felhasználásának lehetőségét, különös tekintettel a kisebb piaci szereplők hatékonyságának növelésére, piacra jutásuk elősegítésére, és hosszútávú piaci jelenlétük biztosítására.

A jogforrások értelmező elemzése során egyértelműen kirajzolódott, hogy Magyarországon a szőlőborok elkészítése – illeszkedve az Európai Unió normákhöz – erősen szabályozott keretek között zajlik. Borkészítésre szüretelt szőlő a 97/2009. (VII. 30.) FVM rendelet által szabályozott termőhelyi klaszterekbe sorolt termőterületekről lehetséges, mely klasztereket adatbázisaiban a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH), mint a borszőlő termőhelyi kataszterét vezető állami szerv tart nyilván (VINGIS rendszer – 1. táblázat).

1. táblázat: A magyarországi szőlőtermő területek klaszterei

Minősítés	Cluster-csoport	Minősítési jellemző
I.osztály Borszőlő termesztésére kiváló adottságú	5. főcluster	Nagyon jó fekvésű, jó talajú, nagyon jó termésbiztonságú területek.
	4. főcluster	Nagyon jó fekvésű, jó talajú, nagy termésbiztonságú területek.
	3. főcluster	Jó fekvésű, jó talajú, nagy termésbiztonságú területek.
II.1. osztály Borszőlő termesztésére kedvező adottságú	2. főcluster	Közepes fekvésű, jó talajú, változóan termésbiztos területek.
	1. főcluster	
	1/5. alcluster	Jó fekvésű, jó talajú, gyenge termésbiztonságú területek.
	1/4. alcluster	Közepes fekvésű, jó talajú, gyenge termésbiztonságú területek.
II.2. osztály Borszőlő termesztésére alkalmas	1/3. alcluster	Közepes fekvésű, közepes talajú, jó termésbiztonságú területek.
	1/2. alcluster	Gyenge fekvésű, közepes talajú, gyenge termésbiztonságú területek.
Borszőlő termesztésére alkalmatlan	1/1. alcluster	Gyenge fekvésű, gyenge talajú, gyenge termésbiztonságú területek.

Forrás: 97/2009. (VII. 30.) FVM rendelet

A termőhelyi klasztereket helyrajzi szám alapján egyedi azonosítóval látják el. Abban az esetben, ha az adott helyrajzi számon több ökotóp is megtalálható, a helyrajzi szám alá bontva több termőhelyi azonosító is kiosztásra kerül. A szőlőtermő területekről leszüretelt szőlőhöz a

szőlősgazda által kötelezően vezetendő szüreti szállítólevél alapján a hegybíró (Hegyközségek Nemzeti Tanácsa) szőlőszármazási bizonyítványt állít ki, mely egyértelműen tartalmazza a következőket:

- évjárat
- felhasználási mód
- fajta
- potenciális alkoholtartalom térfogatszázalékban meghatározva
- magyar mustfok
- leszüretelt mennyiség kilogrammban
- leszüretelt terület hektárban, négy tizedes pontossággal
- az ültetvény egyedi azonosítója
- az ültetvény elhelyezkedése helyrajzi szám alapján
- dűlő és aldűlő megnevezése
- az adott termőhelyi azonosítóval ellátott terület pontos mérete

A szőlő származási bizonyítvány egyedi, vonalkódos azonosítóval ellátott közokirat, mely adattartalmait a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa (HNT) informatikai rendszerében kezeli.

Amikor a borászati üzem a leszüretelt szőlőből bort készít, jogszabályi kötelezettségének eleget téve ugyancsak a HNT-hoz fordul, aki a szőlőbort készítő számára a szőlő származási bizonyítvány(ok) alapján (egyidejűleg az(oka)t bevonva) kiállítja az ugyancsak egyedi azonosítóval és vonalkóddal ellátott, közokiratnak minősülő borászati termék származási bizonyítványát, a következő adattartalmakkal, melyeket informatikai rendszereiben tárol:

- a borászati termék kategóriája
- a borászati termék színe
- a borászati termék évjárata
- a borászati termék szőlőfajtája/fajtái %-ban kifejezve
- a borászati termék alkoholtartalma térfogatszázalékban
- a borászati termék teljes mennyisége hektoliterben megadva
- a borászati terméken jelölhető eredetmegjelölést
- a borászati terméken jelölhető bortípust és szőlőfajtákat fajtákat
- a felhasznált szőlő származási bizonyítványokat egyedi azonosítójuk szerint
- egyéb paramétereket a szerint, hogy történt-e a boron minőségi paramétereit érintő beavatkozás (savtartalom emelés/tompítás, édesítés, etc.).

A borászati üzem az elkészült borokat jogszabályi kötelezettsége szerint pincekönyvében vezetni köteles. Fontos kiemelni, hogy a tárolás helye adóraktárnak is minősül, mely immáron a jövedéki jogszabályok hatálya alá is esik, csakúgy, mint a szőlőbor. Az adóraktárak a borokat tárolhatják, házasíthatják (ekkor az érintett borászati termékek származási bizonyítványai bevonásra kerülnek, és azok alapján újak kerülnek kiállításra), más adóraktárba szállíthatják, de végső soron kereskedelmi forgalomba helyezik.

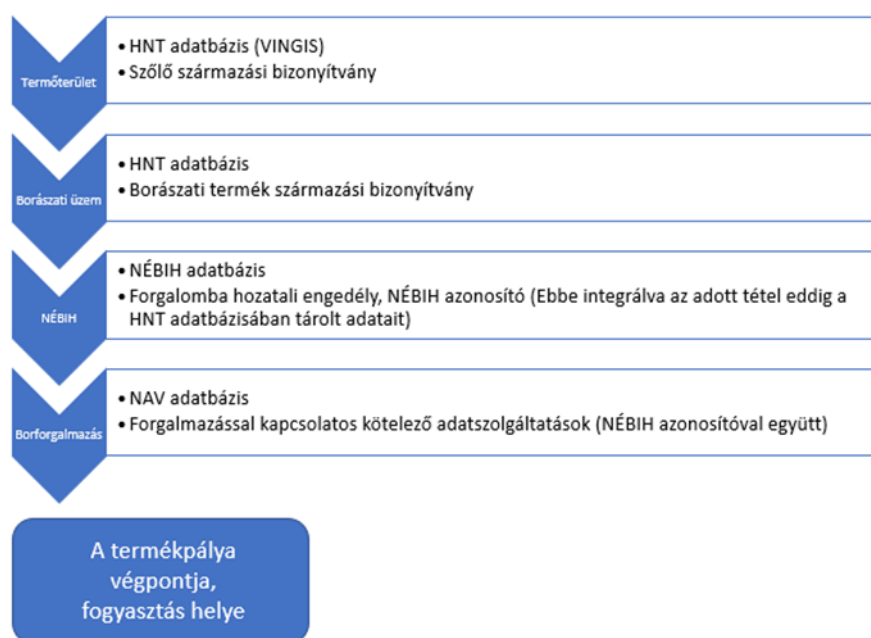
A forgalomba hozatali engedély kérelmezéséhez a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) felé be kell nyújtani a bor származási bizonyítványát, védett eredetű termék esetén csatolni kell a Helyi Borbíró Bizottság érzékszervi bírálati eredményét, valamint az engedélyeztetni kívánt borból termékmintát analitikai és érzékszervi vizsgálatához. Megfelelés esetén a NÉBIH a kérelmezett mennyiségre kiadja a forgalomba hozatali engedélyt, illetve egy, az adott engedélyhez tartozó négy karakterből álló alfabetikus azonosítót (pl.: ABCD), melyet a továbbiakban minden kereskedelmi bortételnél a kapcsolódó bizonylatokon kötelezően fel

kell tüntetni. A NÉBIH az engedélyezési eljárás során tudomására jutott adatokat, illetve az általa mért analitikai paramétereket nyilvántartásában és informatikai adatbázisaiban vezeti.

Az adóraktárak mint forgalomba helyezők pinckönyvükben kötelesek nyilvántartani, hogy mely NÉBIH kódú terméket kinek, és hová értékesítették. Erről évente egy alkalommal bevallást készítenek, melyet megküldenek a HNT részére, aki azt továbbítja a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) számára.

Amennyiben az adóraktár jövedéki raktár felé értékesíti a borait, úgy az nagykereskedelmi forgalomban marad. A jövedéki és adóraktáraknak vevőnyilvántartást kell vezetni, mely tartalmazza a tőlük vásárlók adatait (adószám, székhely, telephely, működési engedély nyilvántartási száma stb.), illetve a nekik értékesített jövedéki tételeket NÉBIH azonosítójukkal együtt. Jövedéki engedélyes kereskedőknek a vevőnyilvántartásról (jövedéki engedélyes kereskedők készletváltásáról) havonta szükséges a NAV felé bevallást készíteni. Fontos, hogy a kereskedelmi csatornához tartozó bevallások mindaddig kötelezőek a csatorna tagjainak - függetlenül attól, hogy a borok hány kézen mennek keresztül –, ameddig a termékek kiskereskedelmi forgalomba nem kerülnek, tehát amíg az utolsó jövedéki engedélyes forgalmazó olyan más vállalkozásnak vagy magánszemélynek nem értékesíti a borokat, aki jövedéki engedéllyel nem rendelkezik, és a borokat további kereskedelmi csatornába helyezni nem tudja.

A fentebb vázoltakból megállapítást nyert, hogy a hazai szőlőbor termékpálya rendszere gyakorlatilag a tőkétől a pohárig szabályozott, és egy adott pohár bor az öt adó szőlő szüretének igen pontosan nyilvántartott helyéig visszavezethető lehetne, ha a termékpályához kapcsolódó bevallási, illetve nyilvántartási rendszerek integrálhatóvá válnának a különböző szakhatóságok között (3. ábra).

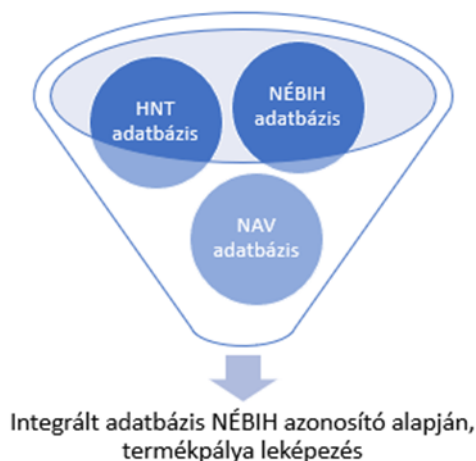

3. ábra: A szőlő-bor termékpályához rendelt szakhatósági adatbázisok

Forrás: saját szerkesztés

A termékpálya vizsgálatokor tetten érhetővé vált, hogy a termékpályához jogszabályokkal rendelt egymástól részben vagy egészében elkülönült adatrendszerekben létezik olyan adatelem, mely közös nevezőként értelmezve alapot adhat a termékpálya adatbázisainak

integrálására. Ez a közös nevező a NÉBIH azonosító. Ez az azonosító ugyanis kiállításától fogva kötelezően végig kíséri a bor életét az utolsó értékesítés helyéig, illetve az azonosító kiadásakor a saját mérési adatain túl a NÉBIH minden olyan releváns információt rögzít és nyilvántart a konkrétan érintett borászati termékkel kapcsolatosan, mely addig a bor elkészítésének tekintetében a HNT rendszereiben (is) szerepelt.

4. ábra: Az integrálható adatbázisok NÉBIH azonosító alapján

Forrás: saját szerkesztés

Modellkísérlet

Bizonyítandó az előbbieken tárgyalt adatbázis integrációnak a gyakorlati alkalmazásának lehetőségét, konkrét példán keresztül modellkísérlet végrehajtására került sor. Ehhez a Nyakas Pincészet 2018-as évjáratú Kékfrankos Etyek-Budai OEM bora került kiválasztásra, illetve az azt kizárólagosan forgalmazó Borvár Borkereskedelmi Kft jövedéki rendszerének e terméket érintő adattartalmát vettük górcső alá.

A 2018-as évjáratú kékfrankos szőlő a 2018.09.21.-i szüretet követően a HNT által kiállított 1004701319 számú szőlő származási bizonyítvánnyal került elhelyezésre a borászati feldolgozó üzembe, melyen egyértelműen rögzítésre került, hogy 4640 kg szőlő betakarítása történt Tök község 0152/3 helyrajzi számán található, összességében 0,8088 hektáros területen belül lehatárolt, 10752632 ültetvény azonosítószámmal ellátott 0,4000 hektáros egységről. A dokumentum rögzíti, hogy e szőlő potenciálisan Etyek-Budai OEM vörösbor készítésére alkalmas, az abból készíthető bor potenciális alkoholtartalma 12,98 térfogatszázalék.

Az érintett bor elkészültekor ahhoz kapcsolódóan a Nyakas Pincészet kikérte és 2019.05.14.-én megkapta a 1003842761 számú Borászati Termék Származási Bizonyítványt, mely tartalmazza a bor alapjául felhasznált szőlő Szőlőszármazási Bizonyítványának egyedi azonosítóját, a bor mennyiségét (35,3 hektoliter) illetve az előző fejezetben felsorolt egyéb paramétereket. E dokumentum birtokában 2019.05.15.-én megkezdődött a forgalomba hozatali eljárás engedélyeztetése a NÉBIH-nél.

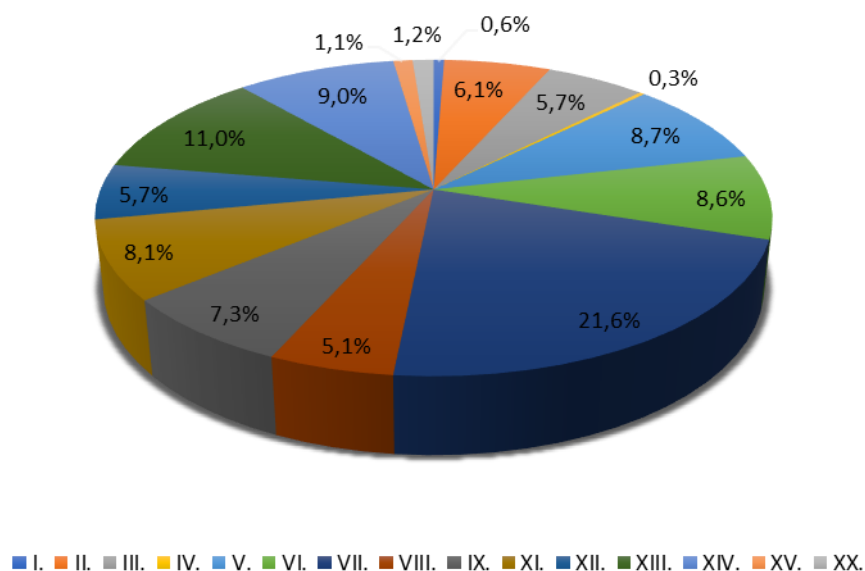
A NÉBIH a 1003842761 Borászati Termék Származási Bizonyítvány alapján, illetve a részére megküldött termékminták laboratóriumi analitikai vizsgálatát követően 2019.05.21.-én 6400/9485-4/2019 számon kiadta a tétel forgalmazási engedélyét, és a bort a GJIY egyedi azonosítóval látta el. Ez az azonosító a palackok hátcímekjén, illetve a tárolással, kereskedelemmel és szállítással kapcsolatos dokumentumokon ettől kezdve mindenütt szerepel.

A Pincészet a borokat 0,75l-es palackokba lepalackozta, és a teljes mennyiségből 2400 palackot (ami a teljes bormennyiség 50,99%-a) szállított 2019.06.24.-én a GA372517890-0002678 számú borkísérő okmánnyal a jövedéki engedélyes Borvár Borkereskedelmi Kft HU01457703004 számon regisztrált jövedéki engedélyes telephelyére (erről a Pincészet bevallást készít, amit megküld a HNT-nek, aki azt továbbítja a NAV felé), aki a beszállított tételt jogszabályi kötelezettségeinek eleget téve jövedéki készletére emelte. A maradék palackos tételt a Pincészet megtartotta magának, pincészeti direktértékesítés céljából.

A Borvár Borkereskedelmi Kft e bort (mint jövedéki tételt) annak pontos, a jövedéki, és élelmiszerbiztonsági előírásoknak megfelelő módon tartja nyilván jövedéki rendszerében darabra, a következő adattartalommal: Nyakas Pincészet etyek-budai Kékfrankos 2018 0,75l GJIY. Összes kimenő bizonylatán (számla, szállítólevél) ez a megnevezés szerepel.

A Borvár Borkereskedelmi Kft adatszolgáltatásra kötelezett a NAV felé, minden hónap 12.-ig a NAV_J09 nyomtatvány mellékleteként kötelező benyújtani azt, hogy tételenként és darabra mit, és kinek értékesített. Ezen adatszolgáltatások elemzése során a következőkre derült fény (a vizsgálat időpontja: 2019.11.23.):

A Nyakas Pincészet Zrt etyek-budai Kékfrankos 2018 0,75l GJIY borból a Borvár Kft jövedéki készletén van 1186 palack, nagykereskedelmi értékesítésre került: 1205 palack, kiskereskedelmi értékesítésre 9 palack (a beszállított mennyiség 50,58%-a, az elkészült teljes bormennyiség 25,79%-a). Az 1205 palackból 66 palack került eladásra további értékesítésre jogosult jövedéki raktár irányába. A fennmaradó 1139 palack 88,32%-a budapesti kiskereskedelmi egységekbe került, melyek kerületi megoszlását az 5. ábra tartalmazza. A vidéki értékesítési pontokra szállított bor százalékos megoszlása a következő: Kapuvár 45,11%, Pomáz 14,28%, Szentendre 13,53%, Pécel 9,02%, Nagytarcsa, Pilisvörösvár és Veresegyház egyenlően 4,51%, Telki és Vác pedig 2,25% – 2,25%.

5. ábra: A modellkísérletben szereplő GJIY NÉBIH azonosítójú bor értékesítési végpontjai Budapesten kerületi bontásban, 2019.11.23.-i állapot szerint

Forrás: saját szerkesztés

Az adatokból tehát kiolvasható, hogy a 2018.09.21.-én, a 10752632 azonosítójú ültetvényről szüretelt kékfrankos szőlőből készült bor 24,19%-a Budapesten került kiskereskedelmi forgalomba, az előbbieken bemutatott kerületi bontásban.

Következtetések

A kutatás eredményeiből levonható, hogy a szőlő-bor hazai termékpálya egységes és digitális leképezése az azt körülvevő jogszabályi környezetből fakadó adatszolgáltatási és engedélyezési eljárások kapcsán meglévő, különböző szakhatóságok által nyilvántartott adatbázisok integrációjával elvben minden további nélkül lehetséges. Erre stakeholder oldalról is – bár más-más szemszögből, de – élő igény lenne.

A NÉBIH azonosítóra építve egy, az előzőekben vázolt egymástól elkülönült szakágazati rendszerekben már meglévő adattartalmakat összegző egységes integrált digitális alkalmazás lehetővé tenné a borok termékpályájának pontos lekövetését, a hazai szőlőborok kis- és nagykereskedelem területi és időbeli alakulásának valós idejű vizsgálatát, ezáltal egy precízebb regionális és ágazati tervezési módszertan kidolgozását, és végső soron a DAS-ban megfogalmazott szakágazati tervek támogatását, elérését.

Kiemelendő, hogy a bemutatott modellkísérlet egyetlen aspektusból való vizsgálatán túl a rendszer alkalmas lenne arra, hogy az abban tárolt valamennyi adat vonatkozásában képessé válna tulajdonképpen bármilyen területi szinten érdemi és pontos adatokat szolgáltatni. Mivel a rendszer kezdő és végpontja is egységes adatbázisba integrálható, ezért két irányból is kereshetővé válnának az adattartalmak. Pl. meghatározhatóvá válna, hogy egy szabadon választott borvidék összes OFJ eredetbesorolású félédes vörösborai a hazai piac mely területi egységén és/vagy piaci szegmensében találják meg legmagasabb aggregált kiskereskedelmi keresleti pontját. Ugyancsak tetten érhető lehetne, hogy egy adott piacon a keresési célnak megfelelő szabadon választott paraméter(ek) alapján hogyan oszlik meg az aggregált kereslet.

Amennyiben a kereskedelmi csatornákat vektorként értelmezzük, úgy azokhoz egy integrált rendszerből tetszőlegesen rendelhetünk indikátorokat, és a vektorok nagysága és iránya szerint a rendszerben rögzített bármely paraméter tekintetében matematikai módszerekkel modellezhetővé válna a teljes hálózat, mely további lehetőséget adhatna döntéseik meghozatalánál az ágazat valamennyi szereplőjének.

A szőlészeken és borászokon kívül a rendszer által szolgáltatott adatok ugyancsak döntéshozatal-támogató szerepet tölthetnek be az ágazat többi szereplője részére, akár regionális szinten adott kisebb téregységek gazdaságszerkezet-átalakítási döntéseinél is, akár individuális stakeholder szinten például gazdasági és marketing aspektusból.

Irodalomjegyzék

1. Chikán A. (2017): Vállalatgazdaságtan. Budapest, Saldo Kiadó, 590 p. ISBN: 9789631266405
2. Cser L. – Németh Z. (2007): Gazdaságinformatikai alapok. Budapest, Aula Kiadó, 209 p. ISBN: 9789639698208
3. Coelho, A. – Rastoin, J. (2005): In money veritas? Financiarisation et gouvernance des multinationales du vin, in Bacchus 2006: enjeux, stratégies et pratiques dans la filière vitivinicole ed- Montaigne, E., Paris, Dunod, p. 53-73.
4. Györe D. (2011): Közvetlen értékesítés az egri borászatokban. In: Gazdálkodás 55: 7 pp. 642-647., 6 p.
5. Horváth Gy. (2001): Regionális támogatások az Európai Unióban. Osiris Kiadó, Budapest. ISBN: 9633894077
6. Kapronczai I. (2007): Információs rendszerek a közös agrárpolitika szolgálatában. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház, 146 p. ISBN: 9789639736252

7. Konkoly M. – Papp J. (2011): A tokaji borok elemzése a marketing mix 7 P-je szerint. In: Marketing & menedzsment, (2) 23-34. p.
8. Krajcsák Z. (2012): Információmenedzsment I. Oktatási segédanyag. Budapest, BME.
9. Lengyel I. – Fenyővári Zs. (2010): Az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régiók versenyképességének főbb mutatói. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek. 7: 3–17.
10. Lőrincz M. (2016): A felsőoktatási intézmények regionális beágyazottsága az észak-magyarországi régióban. Doktori értekezés. Debreceni Egyetem Kerpely Kálmán Doktori Iskola, Debrecen.
11. Outreville, F.J. (2011): Wine Production in Quebec: an investigation into the price-quality relationship. In: Enometrica 2 (2011). p.7-22.
12. Pallás E. (2017): Borrégiók bemutatása, hálózatok és klaszterek lehetőségei. In: Gyenge, Balázs; Reicher, Regina; Varga, Erika (szerk.) Folyamat menedzsment kihívásai 2017: Társadalmi-gazdasági fejlesztési irányok 2017 Gödöllő, Magyarország: Szent István Egyetem, (2017) pp. 33-48., 16 p. ISBN: 9789632696423
13. Raffai M. (2003): Információrendszerek fejlesztése és menedzselése. Győr, Novadat Kiadó, 998 p. ISBN: 9639056359
14. Sidlovits D. (2008): Vertikális koordináció a szőlő- és borágazatban. PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola, Budapest. 163 p.
15. Szabóné Berta O. K. (2019): Információs és infokommunikációs technológiák használatának összefüggései az agrárgazdaságban. PhD értekezés. Debreceni Egyetem Ihrig Károly GSZDI, Debrecen.
16. Szamosköziné Kispál G. (2018): A magyarországi bor termékpálya jövedelmezőségének vizsgálata. PhD értekezés. SZIE-GSZDI, Gödöllő.
17. Tomcsányi P. (1988): Az élelmiszer-gazdasági marketing alapjai. Mezőgazdasági Könyvkiadó, Budapest. 458 p. ISBN: 9632326075
18. Felhasznált jogszabályok:
 - A. 2019/33/EU, 2019/34/EU, 436/2008/EK, 92/83/EGK, 92/84/EGK rendeletek
 - B. 2004. évi XVIII. tv
 - C. 2016. évi LXVIII. tv
 - D. 1997. évi XI. tv
 - E. 2012. évi CCXIX. tv
 - F. 9/2017. (III. 6.) FM r. a borszőlő telepítésére és kivágására vonatkozó szabályokról
 - G. 97/2009 FVM r. termőhelyi kataszter
 - H. 56/2014 VM r. szőlőfajták osztályba sorolása
 - I. 127/2009 FVM r. nyilvántartások, származási bizonyítvány, borok jelölése, címkézése, borkészítés
 - J. 25/2010 FVM r. borászati üzemek engedélyezése
 - K. 27/2011. VM r. borászati nyilvántartás, bizonylatok vezetéséről
 - L. 49/2017. (IX. 29.) FM rendelet a kisüzemi bortermelői regiszterről